

ERDŐDI PÁLFFY TAMÁS.

(1534—1581.)

A XVI. század viharos évtizedei a magyar nemzet felé a «lenni vagy nem lenni» ijesztő kérdését lebegtették. Minden év új veszedelmet, új csapást mért ránk; minden esztendő kevesbítette a számunkat és a földünket. Árnyékká lett régi hatalmunk; meg voltunk verve, mint a zsup s még reményünk sem lehetett, hogy hamarjában szebb időre virradunk. S csodák csodája, még sem buktunk el! Ha megbontakoztak is régi határaink, akadtak, kik új gyepüket hánytak s azokat becsülettel védték. Ha sok jeles végházunk el is esett, csakhamar újakat emeltek helyükbe, hogy a török hódoltatásnak gátat vessenek. Aztán szakadatlanul folyt a harc, a küzdelem. S mi az élet, ha nem a küzdelem? S lehet-e ott bukásról szó, a hol derék küzdők seregével akadnak? Megszünhetik-e a nemzeti élet ott, a hol minden elesett küzdő nyomába száz és száz új lép? Igaz, hogy halálra beteg volt az ország, de a beteg segítségére sokan siettek s hős lélekkel küzdöttek hanyatlani indult nemzetünkért. Nemcsak az önfentartás ösztöne, de a vágyódások és a törekvések közössége is szép sereg országoltalmazót teremtett, a kiket a magyar föld az önfeláldozásra mindég készen talált. Az akadályok végtelen sora gördült ez országoltalmazók útjába. Örömtelen, veszedelmekkel és nélkülözéssel teli élet volt a részük s mégis végigküzdöttek nehéz csatáikat. Pedig távol a csatamezőktől, kies jószágaikon, boldog családi körben, nyugodtan élhették volna napjaikat.

Boldogabb időkben tán ércoszlop járt volna az ilyen önfeláldozó férfiuknak. Abban a zavaros és szegényes korban csak

egyszerű sirhalom és lobogós kópja jutott nekik osztályrészül. A sirhalmok hamar bedültek. Aztán mindenki elfeledte őket, a hogy a holtakat szokás elfeledni. Pedig egykoron — a legveszedelmesebb időben — a magyar nemzetnek világító fáklyái voltak. S ha tiszta szemmel akarjuk látni országunk fennmaradásának mélységes okait, ha ismerni óhajtjuk annak a kornak a szellemét: akkor e kialudt fáklyákat kell újra meggyújtanunk. Mert a letűnt kor setétségére csak ezekkel vethetünk világságot . . .

A XVI. század ismeretlen országoltalmazói között nem az utolsó polczon állott *Pálffy Tamás főkapitány*, a ki édes testvére volt nagynevű hadvezérünknek: Pálffy Miklósnak. A mennyire ismeretes ez utóbbinak minden tette, épp oly kevésbé tud a történetírás Pálffy Tamás uramról. Pedig a török-magyar levelek sűrűn emlegetik a nevét. Tanácsos elméjű fővitéznek, ember-séges embernek mondják őt, a ki édes álma elmulasztásával éjjelnappal nagy vigyázásban volt, hogy a gondjára bízott végház török kézre ne essék. Aczélkezü, bátor szívű vitéznek írják őt, a ki rendkívül ügyesnek mutatta magát a személyes bajviadalokban s fölötte bátornak és vakmerőnek a hadakozásban. Olyan ember volt, a ki szívesen áldozott a közjóra és örömet segített jó barátait és katonáit. Írott emlékeinkből azt is megtudjuk, hogy ókigyelme jószágos főember volt ugyan, de nem a jószágán, hanem a legfélelmesebb földön élt s a haza védelmének élt.

Pálffy Tamás 1534-ben született. Édes apja: *Pálffy Péter*, édesanyja pedig *Dersffy Zsófia* volt.¹ Jómódú és nagytekintélyű édesapja kitünő nevelésben részesítette. A kor szokása szerint ugyan első sorban a hadi ismeretekben oktatta őt, de a mellett a tudományos kiképzését sem hanyagolta el. Jeles mestert és pedagogust fogadott a fiai mellé. Az utóbbit Bálint deáknak hívták (Valentinus Literatus) s a XVI. századi levelezésekben gyakran találkozunk a nevével.

¹ Nővérét, Katát, a híres főkapitány: Krusyth János vette feleségül 1559-ben. A lakodalom január 22-én volt. *Közös pénz. levélt.* Familienakten.

Mint a XVI. század nemes ifjai általában, úgy Pálffy Tamás is már gyermekkorában elszakadt a szülői háztól. Idegen úrnak a kastélyába került, hol a szerető anya féltő gondja helyett a kemény és zordon vitézek bárdolatlansága vette körül. A szülői szózat helyett a seregdob bömbölő hangja ébresztgette s a fegyverzaj kísérte hálólházába. Játék helyett a kópja kezelése, a szablya forgatása és a paripák üzése volt mindennapi foglalatossága.¹ S így volt ez rendjén; mert nem puha ifjút, hanem kemény vitézt kellett belőle nevelni.

Még tizennyolcz éves sem volt, már részt vett a török harczokban. Mint könnyűhátú lovas főlegény (huszár altiszt) először az egerszegi táborozásban szerepel. Az Egerszegen beszállásolt huszárok — a bevett szokás szerint — a polgárokon éltek s bizony fizetés nélkül ettek ők maguk is meg a lovaik is. Volt is emiatt elég panasz. Még biztosokat is küldtek Egerszegrre kárlátóknak. E biztosok a jelentésükben azt írják, hogy Pálffy Tamás uram Czigány Balázs házában vett magának szállást; erővel semmit el nem vett s mindenkinek becsülettel megfizetett. Csupán másfél szapu zabbal maradt adós. Ritka jelenség ez a táborozó és átvonuló katonaság életében! Hiszen Pálffy Tamás bajtársairól maga a hivatalos vizsgálat mondja, hogy imígyen biztatták egymást: verd le a tyúkját, ludját; vágd le a barmát s vesd a gazda elé az ebet, hadd lakjék jól vele!

Pálffy Tamás maga írja, hogy már gyermekségében kezdte meg a hadi pályát.² Eleinte azonban nem a király fizette őrségeiben szolgált, hanem az urak kastélyaiban és a mezei ha-

¹ Pálffy Tamás kitünő lóismerő és pompás könnyűhátú lovas volt. Sok főurunk fordult hozzá lóért. S Pálffy Tamásnak ilyenkor adott válasza mindig érdekes dolgokat mond. Az 1575. évben például Batthyány Boldizsár kért tőle főlovat. Mire Pálffy azt feleli, hogy csak *közép lovak* vannak most. Ezek közül egyet különösen ajánlott. •Ez — írja — jó erős, zömök ló. Nem igen öreg, de bizony *lovassága jó vagyon*. Az bégnak igen kedves lova volt. Semmi vétket nem ismertem benne, sem szájában, sem penig járásában. Im vannak rabjaim oda be, kik ugyan jó lovakat hoznak. Ha mely jó leszen közölök, azt sem tartom vissza nagyságotól.» *Körm. ltr.* Missiles, 1575 okt. 29. Palota.

² •Me ab incunte aetate et ab incunabulis semper fideliter inser-visisse» etc. *Közös pénz. levélt.* Hung. 14392. fasc. 1579.

dakban. A király zsoldjába 1554-ben szegődött. Győr várában szolgált először. Legalább ő maga azt írja: «Én is eleget laktam Győrött mind Ádám Gall, mind gróf uram (Salm) idejében.» Mivel a győri huszárok nagy hírneve épp Gall Ádám generálissága idején kapott lábra, joggal föltehetjük, hogy ebben Pálffy Tamásnak is volt némi része. Hiszen a dolog természete szerint a győri huszárok vakmerő kalandjaiban ő is részt vett.

Győrből Lévára került s itt a nagy Thúry György kardja alatt szolgált mint huszárkapitány. Thúrynál jobb mestert, kitünőbb és emberségesebb előljárót keresve sem találhatott volna. Nem is mozdult Léváról, míg Thúry Györgyöt mondhatta főkapitányának. Mondanunk sem kell, hogy Thúry György harcaiban Pálffy Tamás is élénk részt vett. Valószínű, hogy a bajviadalok nagy mesterétől: Thury Györgytől tanulta el a személyes viadalok csinját-binját. Azonban ez időben vívott viadalairól és kópjatőréseiről nem maradt ránk írott emlék. De bizonyos, hogy az ilyesmiben erősen gyakorolta magát; mert valamivel későbben már ő is elsőrendű bajvivónak mutatta magát.

Mint lévai huszárkapitány részt vett a szerencsétlen szécsényi csatában. A mint tudjuk a sereget itt a tudatlan és a tapasztalatlan Ördög (Teuffl) Rézmán vezette. A magyar kapitányok az ő intézkedései alapján előre megmondották, hogy a török könnyen el fog vele banni. Így is történt. Bár a magyar huszárság jó része hősiessen küzdött, Ördög Rézmán serege megsemmisült. A főtisztekkel egyetemben Pálffy Tamás is rabba esett. A rabokkal együtt ő is Konstantinápolyba került, a hol négy esztendőt töltött rabságban. Ez időről, valamint kiszabadulásának körülményeiről úgyszólván semmit sem tudunk. Ő maga azt írja, hogy a mindenható Isten szabadította ki őt a nehéz rabságából.¹ Annyi azonban bizonyos, hogy édes atyja és a bajtársai eleget fáradoztak megszabadításán.² Nemsokára, hogy a börtönből

¹ *Közös pénz. ltr.* Hung. 14392. fasc. 1579: «*dira captivitate Turcica per quadriennium . . . inde auxiliante deo optimo maximo me liberato.*»

² Salm gróf írja 1567 febr. 23-án ő felségének, hogy Jakosith Ferencz kapitány Pálffy Péter temetésére ment, «*damit er mit dem jungen Palffy Thomas, des alten Sohn von wegen seines Bruders Erledigung, welcher, wie E. K. M. beweisst, bei den Türken gefangen ist, handeln möge. Cs. es k. áll. ltr.* Turcica.

megszabadult, édes atya: Péter meghalt. A temetésen Tamás úr is jelen volt.

Úgy látszik, hogy a török rabság sehogysen volt inyére. Tán nem is valami jól bántak vele. Annyi bizonyos, hogy ez időtől fogva mód nélkül gyűlölte a törököt s haragját még a szegény török rabokkal is érezette. Még maga a szultán is panaszkodott a bécsi udvarnak, hogy Pálffy Tamás keményen kinoztatja a rabjait.¹

Pálffy Tamás 1565-ben kiszabadulván a török rabságból, azonnal szolgálatba állott. A haditanácsnak 1565 év márczius havában kiadott rendelete szerint Pálffy Tamás a török rabságban lévő Jakosics kapitányságát kapta meg.² Ezúttal kilenczven lóval szolgált. Együtt katonáskodott Illésházy Istvánnal. Mindketten Dersffy István főkapitány kardja alatt szolgáltak. Ez a Dersffy — mint tudjuk — közel való rokona volt Pálffy Tamásnak.³

Kitörvén 1566-ban a nagy török háború, Pálffy Tamás a győri táborba vonult s részt vett a magyar huszárság dunántúli harczaiban. Bár a fizetését hiába várta, mindvégig együtt tudta tartani a katonáit. Ezt természetesen csak úgy tehetette, hogy a magából fizette őket. A hivatalos kimutatás szerint a kincstár 1568 év elején már 3479 frt-tal volt adósa.⁴ A király megígérte neki, hogy a hátralékos zsoldját félév alatt kifizeteti neki a szempezi harminczad jövedelméből. Ez természetesen csak ígéret maradt.

A háború befejezése után Pálffy Tamás egy ideig Győrött szolgált. Az 1569. évben azonban arra kérte a királyt, hogy valamelyik végház élére helyezze őt.⁵ Ez alkalommal maga is Bécsbe

¹ Csász. és k. udvari, házi és állami levélt. Turcica, 1574 nov. 20.

² Hadi ltr. Reg. 1565 márcz. An Muster und Kriegszahlmeister.

³ Pálffy Tamás édesanyja Dersffy Zsófia volt. Köz. pénz. ltr. Familienakten.

⁴ Orsz. levélt. Benignæ Resol. és Köz. pénz. ltr. Hung. Denkbuch 395. kötet 251. l. Thomæ Pálffy Verschreibung um 3479 Fl. Kriegsaustand. («Egregius Thomas Palfy capitaneus noster 90 equitibus levis armaturæ per certum tempus nobis servierit». 1568 ápril 161.)

⁵ Hadi ltr. Exped. 1569 juni. P. Th. Bitt um ain Hauptmanschaft über ain Granizhaus.

ment és személyesen tárgyalt öfelségével. Mivel a király épp akkor bízta meg Salm győri generálist, Batthyány Boldizsárt stb. a dunántúli végházak megvizsgálásával, Pálffy Tamásnak is meghagyta, hogy Salm generálist kísérje.¹ Országos nevű emberek lévén a bizottságban, Pálffyra kiténtetés számba ment ez a megbízatás. De ő tovább is azon fáradozott, hogy valamelyik végházunk kapitányságát elnyerhesse. Kérését a király ilyen formában nem teljesítette, hanem fölszólitotta őt, hajlandó-e Léva várában 50 lószerral való kapitányságot vállalni?² Pálffy elfogadta az ajánlatot. A király november 24-én tehát meghagyta a bányavárosokba küldött biztosoknak, hogy Léván 50 huszárt adjanak Pálffy Tamás kardja alá.³ Deczember havában Pálffy már Léván volt s onnét kérte öfelségét, adatna neki egy házat lakásul.⁴

Lévai tartózkodása igen rövid volt. Portyázás nélkül azonban ez a rövid idő sem telt el. A törökök állandóan a bányavárosok vidékét kísértgették s a lévai őrségnek volt a föladata a törökök portyázó csatáinak a visszatartása. Ezekről a harcokról sajnos csak igen keveset tudunk, mert Pálffy jelentései elvesztek. Mindössze csak kettőnek a kivonata maradt ránk. Ezek is csak pár szóval jelzik a törökök támadását.⁵

Pálffy Léván is megállván a helyét, 1571-ben a besztercebányai várat és a kapitányságot bízta reá. Úgy látszik, hogy régi követelései fejében kapta meg a besztercebányai vártartományt is.⁶ A neki adott utasítás szerint egyrészt a várat magát,

¹ *Körmentli ltr.* Missiles, 1569 márcz. 27-én Győrből írja Pálffy Tamás Batthyány Boldizsárnak, hogy most jött Bécsből. «Ő felsége — írja — meghagyta, hogy gróf uram (t. i. Salm) megjárja az végházakat; azt akarja, hogy vele legyünk, tehát nem mehetek most Nagyságodhoz.» — Ugyanez év május 24-én azt írja Batthyánynak, hogy örömet meglátogatta volna, de Nyitrán volt. «Im — írja — most Szokolcza megégett; a mi házunknak is egyik része elégett; oda minden marhám és majorságom.» (U. o.)

² *Hadi ltr.* okt. 19.

³ U. o.

⁴ U. o. Exped. P. T. Bitt um Behausung zu Leva zu einer Wohnung.

⁵ U. o. Exped. 1571 aug. 5. és okt. 13. (P. T. schreibt von einem Straich gegen den Bergstädten etc.)

⁶ *Köz. pénz. ltr.* 1572 nov. A módozatok, mint kell Besztercebányát Pálffynak átadni.

másrészt meg a bányavárosokba vezető passusokat kellett őrzenie és védenie.¹

Úgy látszik, hogy a besztercebányai tiszttal nagyon kedvére való hivatal volt, mert a királyt arra kérte, biztosítsa őt arról, hogy a besztercebányai kapitányságot állandóan a kezén hagyja. Folyamodására a király azt felelte, hogy ezt nem ígérheti meg; *mivel azt tervezi, hogy a bányavidéki országos főkapitányság székhelye Besztercebánya legyen.* Ez ügyben majd a legközelebbi magyar országgyűlés fog dönteni.²

Még mielőtt az országgyűlés döntött volna, a király Besztercebányát Gersei Pethő Jánosnak adományozta. Pálffy Tamás tehát ismét Lévára került. Ez természetes dolog, mivel besztercebányai kapitánykodása idején is megtartotta a lévai tiszttet.³ Az 1573. év augusztus havában Dóczy Gábor, Rubigal és Igl királyi biztosok már jelentették az udvari kamarának, hogy Besztercebányát és Döbriczet átvették Pálffy Tamástól s átadták Petheő Jánosnak.⁴

Bizonyos dolog, hogy az udvar és a kormányzések nagyon meg voltak elégedve Pálffy Tamás eddigi működésével. Ennek a következménye volt, hogy mindjárt Besztercebányáról való távozása után a király följánlotta neki legveszedelmesebb végházunknak: Palota várának a főkapitányságát. Pálffy csak bizonyos föltételek alatt volt hajlandó e tisztségre.⁵ Az alkudozások e tekintetben jó ideig folytak. Augusztus hó 31-én a haditanács végleges válaszát kérte a palotai kapitányság ügyében,⁶ s Pálffy Tamás jelenté, hogy vállalja a tiszttet. Erre aztán megkapta a szokásos kapitányi instructiot.⁷ Mire az ünnepélyes

¹ *Hadi ltr.* Reg. 1571 május 3.

² U. o. Exped. 1572 juni 9.

³ *Köz. pénz. ltr.* R. 1573 május havában például Léváról sürgeti az őrség fizetését.

⁴ U. o.

⁵ *Hadi ltr.* Reg. 1573 juli 27. Resolution an Th. Pálffy. Artikl über die Hauptmanschaft Palota betreff.

⁶ U. o. Reg. 1573 aug. 31.

⁷ U. o. 1573 szept. 14. Instruction für P. über die Hauptmanschaft zu Palota.

beiktatása is megtörtént. Október havában már Palotán volt s Thury Benedektől átvette a tisztelet.¹

Az új tisztség immár a kezén volt, de a kormányzások nem teljesítették a föltételeket, a miket Pálffy kikötött. Hiába sürgette hátralékos zsoldját, hiába kért pénzt a katonái számára, ígéreten kívül egyebet nem kaphatott. A király írásban ígérte neki 1568-ban, hogy 3479 frt-nyi zsoldját félév alatt megfizeteti, de még nyolcz év multán is csak az ígéretnél tartott. Pénz és katona nélkül ment tehát Pálffy a legveszedelmesebb vég-házba. De azért nem csüggedt el. Érezte, hogy fontos és országos érdek fűződik a tisztségéhez. Tudta, hogy Palota düledező palánkjai a nagy Thury György dicső küzdelmeit hirdetik. Valóban, ha valahol, úgy Palotán minden kő, minden hely harcról, dicsőségről regélt. S Pálffy Tamás nem volt az az ember, a kit az ilyesmi közömbösen hagyott. A későbbi eredmények világosan hirdetik, hogy semmiben sem akart Thury György mögött maradni. S miként az, úgy ő is megtartotta nemzetének Palota várát, bár ez ugyancsak nehéz és folytonos küzdelembe került.

Palota a belső váron kívül teljesen palánképitmény volt, melyet a vártartomány magyar népe állított, font és tapasztott. Tüzérsége (akkor pattantyuságnak hívták) alig egy-két emberből állott. Az egész őrség ritkán ütötte meg a háromszázat. Ennyi néppel valami nagyot mivelni nem igen lehetett. Elég nagy dolog volt az ilyen csekély őrségnek a vár őrzése és megtartása is. Hiszen tudjuk, hogy a szó szoros értelmében a török torkában feküdt. Ugyanis a kisebb török palánkok népén kívül Buda, Fehérvár, Simontornya stb. hatalmas őrségei körülötte feküdtek.

¹ A királyi biztosok, köztük Majthényi László is, 1573 november havában terjesztették föl Palotáról a jelentésüket. (Köz. pénz. ltr. Hung.) Úgy látszik, hogy a király és a haditanács igen fontos dolognak tartották, hogy Pálffy Tamás minél előbb Palotán legyen. A király ugyanis 1573 szept. 9-én sürgősen rendel neki 500 tallért a kamaránál s ez alkalommal a többi közt ezt írta: «Quapropter dominationes vestras amanter requisimus, ut cum summopere nostra intersit, quo dictus Palfyus propediem Palotam cum aliquot sub ipso merentibus militibus proficiscatur.» (Hungr. Denkbuch, 397. k. 140. l.) Úgy ezen, mint egyéb jelentésből is láthatjuk, hogy Pálffy a saját szerével indult Palotára. Azaz, hogy a végbeli szokás szerint régi kipróbált vitézeit magával vitte Palotára.

És e török haderőnek a szemében mindég tüske volt Palota vára. Mert hát Palota vára tarthatta és tartotta vissza a nyugot felé való kóborlástól és pörtázástól. A török csaták úgyszólván állandóan Palota körül ólalkodtak, lesvén az alkalmat, hogy meglephessék s kézrekeríthessék. Palota kapitányának és őrségének tehát éjjel-nappal jó vigyázásban kellett lennie. Életbejáró dolog volt magának a várnak az őrzése is, de fontos dolog volt a Vértesalján nyugot felé vonuló török csaták föltartóztatása is. Ugyancsak embernek kellett lennie, a ki e kettős feladatnak meg tudott felelni! S Pálffy Tamás ilyennek bizonyult. Majdnem tíz évig állott a palotai őrség élén s ez idő alatt a török minden támadását sikerült visszavernie, minden lesvetését elhárítania. A végbeli élet szenvedésteli, de dicső és lelkes küzdelmei voltak ezek. Örök érdeme ez Pálffynak. Nemcsak Palota vártartománya, de az egész Dunántúl is mondhatatlan sokat köszönhet az ő éberségének és hősiességének.

Hogy a török támadásainak sikeresen ellenállhasson, ismernie kellett a törökök harczmódjának minden csinját-binját. Tudnia kellett, mennyi és minő hadinép van a véle szemben lévő török házakban. Értesülnie kellett (a kémek és a kémdeákok útján) a törökök minden mozdulatáról. Minden leshelyet, minden utat, passust, rejtkehelyet ismernie kellett. Helyt csak így állhatott. És Pálffy Tamás rövid idő alatt mindazt az ismeretet megszerzte, a mi lehetővé tette, hogy csekély őrségével is helyt állhasson a török támadásainak. Ismerte a szomszéd török végházak erejét, tudta minden török tisztnek a nevét is. Ügyes kémeket, nyomjárókat és kalauzokat tartván, a törökök minden mozdulatáról jó előre értesült s így aztán készülhetett a fogadásukra. Ha valaki a Palota körül fekvő török végházakról és azoknak katonaságáról akart megbízható adatokat, bátran fordulhatott Pálffy Tamáshoz; mert nála megbízhatóbb hírekkel senki sem szolgálhatott. Mikor Czelting generálist Győrbe helyezték s mikor tudni akarta, mennyi a török végházakban a török katonaság, Pálffy Tamás kimerítő jelentést küldött neki, a Palota körül fekvő török végházak hadinépéről. Kevés ilyen jelentésünk van abból a korból; azért egész terjedelmében adjuk itt a jelentésnek azt a részét, mely a törökök hadijeréről szól:

«Fejérvárott Aly bég lakik; udvara népével, vajdáival felülhet 200 lóval. Ha pedig táborban kell szállani, 300 kópjásának kell lenni.

Zpáhiak felülhetnek most 200 lóval; de ha táborban kell menniek, minden háromezer oszporára egy szolgát kell tartani.

Zaymok vagynak Fejérvárott: 12, kinek mindeniknek 20 ezer oszpora feljebb vagyon. Behram olajbég, Mahmuth bég, Hamza bég öcscse, *Mehmet aga, kit Bory Ferencznek*¹ is hívják, Kezechij aga, Muztafa kihája, Muztafa vajda, ki Mehemeth bég vajdája volt, Hamza aga, Chyafer aga, Mehmeth aga (az pasa szolgája volt), Murnáth aga. Ezek mind zaymok, ki tíz lóval, ki tizenhattal, hússzal is felülhet, ha valahova kell menni.

Beslya városban négy besli aga vagyon: Huzain aga 100 beslyával; Ibraym aga 100, Behram aga 100, Ruztem aga 80-at bír.

Ingovány városban két besli aga lakik. Egyik Oruchy aga, 80-at bír, másik Rezván aga 100-at bír. Ezek meg az veszprími beslyák felek.

Topchyák vagynak 80; ezek az pattantyúk körül forognak.

Jancsárok néha 40, néha 50. Minden esztendőben változnak; olykor egy agaság alatt többen, olykor kevesebben.

Izaralyák között vagyon 43 bulyukbasa. Mindenik alatt 10 legény, mely teszen szám szerint 430 embert.

Martalóczoknak vagyon három-három basájok; Nazuf harambasa bír 50-et, Ferhát harambasa 50, Muráth harambasa 50 martalóczot. Ez teszen 150-et. Az három harambasa után vagyon három juzbasa.

Simontornyában, az Sárville mellett Dervis bég lakik. Udvara népe kijühet 60 lovas. Besly agát Muztafa agának hívják. Vagyon 80 beslia. Az iszpahiák is felülhetnek 40 lóval. Izáriiliák, kik az várban laknak az dazdarral együtt az vár kapuját őrzik, vagynak 25-en.

¹ Mehemet agát vagyis Bory Ferenczet Pálffy Tamás 1575-ben elfogta. Az udvar azonban meghagyta neki, hogy e rab pribéket Petheő Jánosnak adja át. *Hadi ltr. Reg. 1575. márcz. 21.*

Martalóczoknak harambasájok, kik az palánknak két kapu-ját őrzik (?) . . . Vagynak martalóczok 60-an, topesiák 4.

Ororában az dazdár lakik és az simontornyai bég vajdája. Azok tartnak lovakat és az izar-iliákban is némelyek. Vagyon martalócz és izar-ili (igy!) benne 50, topesia vagyon 2.

Tamásiban az dazdár lakik és az bég vajdája. Azok tartnak lovakat. Ott is izar-aly és martalócz 50 ha vagyon, Topesi 2 vagyon.

Hidvégen besly-aga Musztafa aga 50 beslyával bir. Martalócz izar-oly vagyon 60. Az dazdar is felülhet 4 lóval. Simontornyai bég vajdája lakik benne; az is felülhet 5 vagy hat lóval. Topesiát kettőt tartanak benne.

Az Duna mellett valók mennyien vagynak: Pakson vagyon egy agaság 50 lovas beslia, martalócz-izaraly 40. Az dazdár szekszárdi bég vajdája, lakik benne két topesi.

Földvárrott vagyon Musztafa aga, 50 beslianál több vagyon. Az pasa vajdája lakik benne; az is egynehány lóval felülhet. Izaraly és martalócz vagyon 60, topesi 2 és egy dazdár.

Adonyban egy agaság vagyon 60 lóval. Izar-aly martalócz 40. Basa vajdája lakik benne. Zpahyak is laknak; 2 topesi egy dazdár.

Ez szama rendszerint az Sár mellett és az Duna mellett való török váraknak és kastélyoknak és az benne lakozóknak. Azapoknak vagyon két agájok, egyik Juzref aga; ezalatt vagyon négy ireis-aga: Kara Behram, Tyryathy Behram aga, Juzuf iriz-aga és Mehmet iriz-aga. Az másiknak Aly aga a neve. Ez alatt vagyon három ireis-aga: Durdy iriz-aga, Piry ireiz-aga és Chyorba Memi. Ezeknek mindeniknek külömben vagyon zászlójok és mindenik iriz-aga ki többel, ki kevesebbel bir; de számszerint most Fejérvárott vagyon 300 azáp, kiket minap az tefterdar mind beirt és az meghaltak helyében mást fogadtak.

Ennek kivüle az árosnépek kik vagynak és az mazulok.

Csikvárban egy besly-aga vagyon, Murzely agának hívják 75 besliával bir. Az dazdárnak Huzain aga a neve. Az is felülhet négy lóval. Vajdát benne az fejérvári bég tart; felülhet hat lóval. Izar-ilyát tartnak 40-et, martalóczot 40-et, topesiát 2-öt.

Csókaköben vagyon dazdar aga és az fejérvári bég vajdája

lakik benne. Izar-alyák és martalócok, többen 60-nál vannak és egy harambasa.

Ez száma mind az fejérvári bégséghez tartozóknak.»¹

Alig, hogy Pálffy elfoglalta a palotai tiszteket, meggyőződött, hogy micsoda frigytartás az, a mit a töröktől várhat. Bizonyára örvendett is magában, hogy a török vitézek, mit sem törődnek a békességgel. Így legalább ő is kedvére portyázhatott s hadakozhatott. Egyebet nem is tehetett; mert a ki farkasokkal lakik, ordítania kell. Ha végig lapozgatjuk az 1573—1581-ig terjedő török leveleket, hamarosan rájövünk, hogy Palota vára és Pálffy katonasága állandóan szóbeszéd tárgya volt. A budai basák örökké panaszkodnak a palotai vitézekre, a miért soha vesztet nem ülnék. A bécsi udvar meg azt hányja a basáknak szemére, hogy a törökök állandóan kísértgetik Palota várát. S mindkét félnek igaza volt! Pálffy Tamás e kor lovagias szellemétől, a jó név után való vágyakozástól üzetve mindent megtett, hogy ő magának és vitézeinek a török előtt a vitézi tisztessége nagy legyen. Nem várta a támadást, hanem maga kereste föl az ellenséget. Itt lest vetett, amott az ellenség várának az alját száguldatta. A hódoltsági falvakat egymásután kényszerítette az adózásra s török rabjaival kereskedett, mind a többi végbeli kapitány. Nagy kedvvel üzte és üzette vitézeivel a bajviadalokat és a kópjatöréseket. A palotai mezőség az ő kapitánysága idején a török-magyar viaskodásnak ismert helye volt. Bár a király erősen tiltotta a bajviadalokat és a kópjatöréseket, Pálffy mégis kiszolgáltatta azokat. Egész csomó rendelet és jelentés szól ezekről a viadalokról.² Pedig Pálffy igen sokszor titokban tartotta az efféle kópjatöréseket és bajviadalokat. S legfőlebb jó barátait értesíté azokról. Az 1574. évben például Batthyány Boldizsárnak írja Palotáról, hogy a nagy fizetlenség miatt a vitézei vele együtt igen elnyomorodtak. «Az fejérvári bég — írja — most igyekszik ide. Száz deliát választott népe közül, hogy kópját törjenek. Nem tudom, mely órába jönnek ide. Én is az Uristent

¹ *Hadi ltr.* Feldakten.

² *Hadi ltr.* R. 1574. nov. 23., 1575. okt. 25., 1579. márcz. 24., ápril 7., okt. 27., nov. 15., 1580. ápril 23.

azon kérem, legyen pajzsunk és oltalmazónk, hogy ne árthasson minékünk az ő akaratja szerint.»¹

A csoportos bajviadalt és kópjatörést Pálffy Tamás szerencsésen bevégezte. Embereivel együtt diadallal tért Palota várába a mezőről! A küzdelemre úgy látszik az is erőt adott neki, hogy ifjú felesége, kit ez év nyarán hozott a várba, szemtanuja volt a palotai vitézek küzdelmének.²

Pálffy Tamás példát akarván a vitézeinek mutatni, maga is többször összemérte a fegyverét a török főtisztekkel. Ügyességét és jártasságát eléggé kimutatta; mert hiszen minden alkalommal ő volt a győztes. A többi között a székesfehérvári szandsák béggel: a nagyhirű Kara (fekete) Alyval is bajviadalt vívott. Ez a híres viadal 1577-ben esett meg. A kihívó a fehérvári szandsák bég volt. Lóháton, kópjával vívtak meg a palotai zöldbe borult mezőn. Két szép sereg között száguldva rontottak egymásra. A bég nem találta el Pálffyt. De Tamás uram — írja Illésházy István — találta a béget. «Az pajzsán, pánczéron, ki az fegyverderék felől volt, mind által ment (a kópja).»³

Az 1580. évben az új fehérvári béget is bajra hívta. Ez alkalommal engedélyt is kért a királytól. Megkapta-e a kért engedélyt, nem tudjuk.⁴ De ha nem is kapta meg, biztosra vehetjük, hogy Pálffy nem bűjt el az ellensége elől s eleget tett kora vitézi felfogásának. Ezt mutatja az a körülmény is, hogy Pálffyt a meg nem engedett kópjatörések miatt többször Bécsbe idézték.⁵

A haditanács hivatalos levelezése igen sokat foglalkozik

¹ *Körm. ltr.* Missiles, 1574. okt. 26. ex Palota. (Elrothadt, elszakadozott levél.)

² Istvánffy Miklós 1574. júli 19-én írta Batthyány Boldizsárnak Pálffy Tamásról: «venerat ad Baar fortasse ut puto coniugium illud, quod mag. vestra hac hyeme Viennæ ei commendabat, amplectator». U. o.

³ *Körmeni ltr.* Missiles, Illésházy levele Batthyány Boldizsárhoz.

⁴ *Hadi ltr.* Reg. 1580. ápril 23-án csak ennyi van bejegyezve: Antwort an P. wegen seines fürgehabten Copybrechens mit dem Beeg zu Weissenburg.

⁵ U. o. 1579. ápril 6. és okt. 27., 1579. nov. 15. (Jüngst zu Palota fürgeloffenen Copybrechens, u. er wirdet hieher erfordert etc.)

Pálffy Tamás török rabjaival és pribékjeivel.¹ Pálffy a török rabjait igen keményen tartotta. E miatt nemcsak a budai basa és a fehérvári bég panaszkodtak ellene, hanem maga a szultán is. Az elfogott pribékeket egyszerűen kivégeztette.² A kinek török rab, vagy török ló kellett, az bátran fordulhatott Pálffy Tamáshoz, mert ő kegyelme ilyenek nélkül sohasem szükölködött. A haditanács nem is egyszer fordult hozzá török rabért. Lovat is többször kértek tőle. Az 1575. évben például Batthyány Boldizsár kér tőle jó török lovat. Pálffy Tamás erre azt felelte neki: Küldje ide nagyságod az emberét s válaszszon. Eladó lovam nincs, de nagyságodnak szívesen szolgálók!³

A sok török rab és a török ló nemcsak azt mutatja, hogy Pálffy Tamás sokat harczolt, hanem azt is, hogy a küzdelmei sikeresek voltak. Az 1574. évben maga a haditanács írja, hogy a törökök Palota körül minden istenadta nap portyáznak s viadalt ajánlgatnak a palotaiaknak.⁴ A következő évben követ vitte a panaszt a portára, hogy a fehérvári törökök folyton és folyton támadják Palotát. S bár eddig minden támadásuk balul ütött ki, nov. 6-án még nagyobb haddal megismételték. Ez alkalommal bajviadalra hívó levelet is hagytak a kertek tövében.⁵ Október havában Jánosházát támadták meg a törökök; majd meg a vártartomány falvait próbálták megdulni. De Pálffy Tamás ébersége miatt kevés kárt tehettek. Ő kigyelme ugyanis a huszárjaival folyton künt járt s nemcsak a török csatákat üzte meg, de a török falvakat is rendre hódoltatta. A következő évben (1576) már nem ő panaszkodik a törökökre, hanem a budai basa indít keserves panaszt ő ellene.⁶ Pálffy ugyanis «versenyjös»

¹ U. o. 1675. január, 1575. decz. 19., decz. 27., 1577. ápril 6., 1579. febr. 5., máj. 31. etc.

² U. o. Reg. 1575. decz. 27.

³ *Körmendi ltr.* Missiles 1575. Pálffy Tamás magyar levele Batthyány Boldizsárhoz.

⁴ *Hadi ltr.* 1574. nov. 23.

⁵ *Cs. és k. áll. ltr.* Turcica. Az 1575. év juni 6. maga a haditanács írja Pálffynak, hogy a török ismét Palotát akarja megszállani. (*Hadi ltr. Reg.*)

⁶ *Hadi ltr. Reg.* 1576. decz. 28. Pálffyt felszólítja a haditanács, hogy adjon választ a budai basa panaszára.

kapitány volt a szemében, a ki miatt a török végházakban és falvakban álomra sem hajthatták a szemüket. Pálffy Tamás, Geszty Ferenczel és Majthényi Lászlóval együtt igyekszik magát menteni a portyázások miatt. A végbeli szokás szerint természetesen minden bűnt a törökre vet. Majd meg egy másik nagyobb és szerencsés portya alkalmával Nádasdy Ferenczel, Gesztyvel,¹ Bornemissza Jánossal s Thuryval egyetemben írt Bécsbe s mentegette magát a portyázások miatt. Mivel mind-ezen harcok szerencsésen estek meg, Pálffy Tamásnak és kapitánytársainak semmi baja sem történt. A haditanács csak annyit kötött ki, hogy a zsákmányt és a török rabokat ne bocsássák kótyavetyére.² Így szokott ez rendszeren történni. A törökkel való harcot a király kemény büntetés alatt tiltotta. A harcolókat büntetés azonban csak akkor érte, ha a török megverte őket. A győztes végbelieket ellenben a legtöbb esetben megjutalmazta a király.

A Palota vidékén folyt állandó küzdelemben Pálffy Tamást és hadi népét semmi vereség, semmi szégyen nem érte. Pálffy még akkor is meg tudta Palotát tartani, *mikor alig harmincz embere volt a várban!* Nem csoda tehát, hogy az udvar — belátván Pálffy Tamásnak Palota védelmében kifejtett nagy tevékenységét és éberségét — többször megjutalmazta.

Csak egy ízben volt némi kellemetlensége a törökök miatt. Ez 1577-ben történt. A ravasz fehérvári szandsák bég 5—700 lovasával Palotát elkerülvén, váratlanul Győr mellett termett. Győrből 150 huszár és 250 hajdú kiment a török elébe. Már javában harcoltak, mikor a győri német generális is kijött. Ez, látván a török túlnyomó erejét, visszarendelé a huszárságot. Erre az egész török lovasság a 250 magyar hajdúra veté magát. Egy részét levágta, más részét pedig rabul ejté. A haditanács e vereség ügyében vizsgálatot tartván, a győri generálist, Czel-

¹ Veszprémi főkapitány volt.

² *Hadi ltr.* 1577. decz. 11. Nádasdy, Geszty, Majthény, Bornemissza, Thury, Pálffy Hauptleuten wird das jüngst Ausstreifen verwissen, daneben bevelchen, dass sie von dem Raub oder gefangenen Türken nichts verwenden sollen. Ugyanitt van a haditanács felelete Pálffynak Majthénynek és Gesztynek bocsánatkérő levelére «ihres Ausziehens halber». (decz. 29.)

tinget talalta bűnösnek. Ez nem tudván magát menteni, Pálffy Tamásra igyekezett a bűnt vetni; mert szerinte Pálffy Tamás hibája, hogy a törökök lovas csatája észrevétlenül Győrig jutott.

Pálffy természetesen nem hagyta magát. Augusztus 9-én kelt levelében részletesen leírja, mint történt a fehérvári bég kivonulása. Ő — írja — a mint néhány török kiveté magát, mind lovaggal és gyaloggal kijött Palotából, de mivel családságtól tartott, egész hadával Istvánffy elé ment. A mint hírért vette, hogy a bég Almásnál a Vérteszaljánban fölfelé tart, azonnal levélben értesíté a győri generálist. A levélvivő este ért Csesznek vára elé. A virrasztó nem bocsátotta őt be, hanem azt mondá neki: jöjjön reggel a kapunyitáskor. Ily módon az ő levele elkésve érkezett Győrre.

A fehérvári törökök — írja Pálffy — különben is Almás és Csorgó között szoktak felvonulni s onnét ő nem kaphat hírt. Aztán a fehérvári lovasság oly gyorsan iramlott, hogy kémtől megtudni semmit sem lehetett. «Látja az Uristen, mi is mindnyáján nagy szívünk szerint bánjuk, de az Uristennek elrendelt akaratjának ugyan úgy kellett lenni.» . . . *«Én is eleget laktam Győrött — írja Pálffy — de palotai hírhordással soha nem tudom, hogy csak tíz törököt az győri mezőben megvertének volna!»*¹

Az 1577. évi szerencsétlen győri csata után Pálffy Tamás még nagyobb éberséggel őrizte Palota várát. A huszárjai úgyszólván állandóan a mezőkön voltak s ott üzték a török csatákat, a hol érték. Hogy a harc közben a törökök juhnyájait és csordáit is elhajtották, mondanunk sem kell. A fehérvári bégnék is megfizették a győri vérengzésért. Pálffy ugyanis a dunántúli fővitézekkel egyetemben kicsalta őt a mezőre, a hol aztán a mieink ugyancsak visszaadták a győri kölesönt.

Pálffynak és vitézeinek küzdelmei sehogysem tetszettek a budai basáknak. Többször emelnek ellene panaszt. Ernő főherczeg 1579. évben is leküldi Pálffy Tamásnak a budai basa sérelmeit s választ kér azokra. Pálffy Tamás azt feleli, hogy a törö-

¹ Cs. és k. áll. ltr. Turcica, 1577. aug. 9. Palota.

kök meg nem szűnnek a palotaiak ingerlésétől; most is, míg ő Bécsben járt, lest vetettek az ő vitézeinek; de mindannyiszor úgy most is eredmény nélkül tették ezt.¹

Erős kövárban jól fizetett és gyakorlott katonasággal mindazt megtenni nem nehéz dolog, a mit Pálffy Tamás Palotán megcselekedett. Ám Palota düledező palánk volt, melyet Pálffy Tamás jobbára a maga költségén tatarozgatott.² S az örség a nagy fizetatlenség miatt a végsőig elkeseredve az éhséggel küzdött. Ilyen viszonyok között harcolni már nem kis dolog volt. S Pálffynak ennél is nagyobb gondja volt a katonáinak szolgálatban való megtartása. A magáéból kellett őket nem egyszer táplálnia. S mivel sokszor ő maga sem tudott pénzhez jutni, azt sem tudta, mihez fogjon. Írt az udvarnak, írt a kamaráknak és a haditanácsnak, de minden eredmény nélkül. Gyakran fölment Bécsbe és személyesen adta elő a királynak a palotai tarthatatlan állapotokat. Azonban majd mindig üres kézzel volt kénytelen Palotára visszajönni.

Az 1574. év nyarán is Bécsben járt. *Katonáim követelésére jöttem ide* — írja a királynak! De hiába való volt minden fáradozásom, fölséged oly hosszú időn át nem adott fizetést. Pedig Palota körül nincsenek falvak, a hová a vitézek élelemért kimehetnének. A mit pedig a szegénység a várba hoz, dupla áron kél el. *A mi pénzem nekem volt, mind kiosztottam már a szegény katonáim között. Tovább már nem segíthetek rajtuk.*³ Pedig jó vitézek ők s megérdemlik a fizetést. A vár javítására is pénz kéne. Az eső a szobákba folyik s a padozatok beszakadnak. Én mint kapitány megtettem a magamét, fölséged reám bünt ne vessen, ha valami baj történik.

Augusztus hó 23-án megismétli a kérését s könyörögve könyörög őfelségének, hogy ne bocsássa őt üres kézzel a vitézei közé. Legalább léhenpénzt (előleget) adatna a palotaiaknak,

¹ U. o. 1579 augusztus 1.

² *Hadi ltr.* Exped. 1574. Pálffy köműveseket és ácsokat sürget Palota építésére. (Ápril 14. és szept.)

³ *Köz. pénz. ltr.* 1574. Hung. d. n. kívül 1574. aug. 17. «Was in mein Vermög gewest, hab ich alles den Kriegsleut fūrgestreckt . . . ich kann ihnen weiter nicht helfen.»

s fizettetné meg az ő hátralékos zsoldját (1568—1574-ig), hogy segíthetne a katonáin.¹

Hasztalan volt minden kérés, hiábavalónak bizonyult Pálffy minden fáradozása. Üres kézzel kellett Palotára mennie. S mivel nem volt mivel kielégítenie a katonáit, abból a jövedelemből táplálgatta őket, a mit a bérben birt falvaktól kapott. Eljött az 1575-ik esztendő is s a katonák még mindig hiába várták a zsoldjukat. Már *huszonhét hava egy végyben nem kaptak fizetést!* Gondolhatjuk, minő állapotban voltak a szegények ott azon a pusztavidéken, a hol egy lépést sem tehettek fejük koczkáztatása nélkül.

A szegény palotai őrség állapotát Pálffy nem nézhette tovább. Elhatározta, hogy még egy kísérletet tesz a vitézei érdekében s ha ez sem sikerül, lemond a kapitányságról. Június hó 19-én tehát a következő levelet intézte a győri generálishoz:

Spectabilis ac. magn. domine, domineet patrone mihi semper observan. Servicior. meorum p̄perpetuam command. Az te nagyságod levelét énnekem megadák, melyben ir te Nagyságod, hogy immár a comissariusok eljöttek volna és legelőször is ide Palotára jönnek. Azért az Nagyságod reánk való gondviselését meg szolgáljuk Nagyságodnak. De im Porlohan (!) uram irt ide énnekem szintén levelet is, hogy az vitézítő néppel szóljak, hogy az hat óra való fizetést felvennék és az többire levelet adnának. Én, látja Isten, eleget szoltam velek, minthogy tartozom öfelségének hűséges szolgálattal, de én semmi jót közöttük nem végezhetek. Azt mondák mind fejenkint, hogy az ő követük azt mondta nekik, hogyha nem többet is de 16 óra való fizetést hoznak nekik. Most pedig hat óra való fizetéssel kínálják. Ugyan jól látjuk — mondják — hogy semminek nem kellünk. Hanem ez kész búcsuadás (Búcho Adass). Mivel élünk feleségüstül gyermekestül; szolgálkat, lovunkat mivel tartjuk és hogy szolgálhassunk jövendőbe is? ha sok vagyon közülünk, csak adósságul is tiz óra való fizetéssel be nem érné! Azért bizonynyal irhatom Nagyságodnak, hogy én meg nem tudom Nagyságodnak sem irnom sem meg nem üzennem, aminemü kiáltás

¹ U. o. Az udvari kamara ennyit ígért Pálffynak: «Man wirdts mit dem ehist vor Ihr. Maj. Aufbruch bezahlen». (1574 aug. 19.)

és észvesztés (? eszüestys) vagyon közöttük. Ennekelötte is egy-néhányszor Nagyságodnak búségesen megírtam az itt való szolgáló népnek minden nyomorúságát; Nagyságod megbocsásson énnekem, hogy ennyi írással untatom nagyságodat, mert Nagyságodat kell futnunk szükségünkért. Azért Nagyságodnak bizonynal írhatom, hogy azon összesküdték, hogy öök az hat hópinzt fel nem veszik. Söt ha közöttük valaki csak arrul szóljon is levágják! Most annyiba voltam velek, hogy sem strázsára sem vigyázásra nem akarnak vala menni, hanem sokan el akartak menni. Az kapu bizony napestig felvonva volt! Nagy nehezen kértem arra öket, hogy csak immár onnan az mustramesterektül várjanak választot az én levelemre, kit nekiek írtam. Azért ebbe vagyon a dolog. Kérem Nagyságodat mint uramat az Uristenért, hogy te nagyságod úgy gondoljon ide reánk, hogy ne vesszen az ház el. Én is ne vesszek benne. Hanem küldjön vagy ötven gyalogot Nagyságod! mert az én hitemnek higye meg Nagyságod, hogy csak az napját nem tudom, hogy felkelnek és kimennek belöle és nemcsak az gyalog de az lovasokba is sok elmegyen. Az török pedig szünetlen körülünk vagyon; mert jól érti minden dolgainkat és az vitézlö népnek ilyen veszödésit. Nagyságod is még törekednék herczeg Károlnál, hogy az mi fizetésünket nagyobbítának és jönnének be az mustramesterek az fizetéssel; mert én tovább immár öket szóval nem tarthatom. Nagyságod az kömiveseket is küldené be; mert csak az napját nem tudom, hogy az palánk az bástya mellett mind az árokba döl. Hadd rakatná föl idein. Ím az lisztért felküldetem, azkit Nagyságod ígért volt. De te Nagyságod megírja, hogy mibe kell adnunk a szolgáló népnek, hogy én is tudjak osztán az profunt-mesternek quientantiát adni róla. Te Nagyságod ugyanazon szekeren küldene egy öreg csigát és egy öreg hosszú vonókötelet, kin öreg gerendákat vonhatnának az bástyára. Továbbá írja te Nagyságod, hogy az sebeseknek jó borbélyt hozatnék. Azért itt sehol jobb borbély nincsen az veszprémi *Borbély Máténál*. Azt hivattam volt ide hozzájok. De ma az is visszamegy, nem tartóztathattam itt. Kérem Nagyságodat, mint bizott uramat, írna te Nagyságod Huszár Péternek Veszprémbe, hogy a borbélyt küldené ide.

Csak két hétig lenne itt. Hiszem az Istent, addig jól fel gyógyulhatnának. Én az borbélynak megfizetnék tőlök. Nagyságod ugyan megparancsolná neki, hogy egyebet abba ne tegyen; mert kár volna, ha ilyen vitéz embernek, mint Ormándy Péter valami nyavalyája történnék. Hirt Nagyságodnak egyebet nem írhatok: a török igen patkoltat és igen készül, de nem tudjuk, mely felé. Ez napokban általán fogva elmegy. Ha mi hireim lesznek, Nagyságodnak éjjel-nappal tudtára adom. Isten tartsa meg Nagyságodat jó egészséggel. Datum ex Palota 19. juny, Anno 1575.¹

Eiusdem spect. mag. vrae

stor. obsequ.
Thomas Palffy
de Erdöd.

Hogy a levélnek a hatását fokozza, a palotai őrséggel is iratott a győri generálisnak. A palotai vitézeknek ez a levele fényes világot vet a szegény végbeliek kétségbeesett helyzetére. Másrészt azonban érdekes visszhangja ez a magyar vitézek gondolkozásának is. Kemény hangon írják meg az igazságot. Még a királynak is elkeseredett szemrehányásokat tesznek. A vitézi tisztességről azonban még kétségbeesésükben sem feledkeznek meg. Ők aggódnak legjobban Palota sorsa felől. S jámbor, hűséges szolgálatuk hangoztatásával, megkapó nyomorúságuk leírásával igyekeznek kierőszakolni azt, a mi Palotán maradásukat lehetővé teszi.

E rendkívül érdekes levelet egész terjedelmében adjuk itt.

Spectabilis etc. Az te 'Nagyságod levelét megértettük, melyet írt te Nagyságod az mi választott emberünktől, hogy Nagyságodnak gondja vagyon reánk és hogy az commissariusok immár ott vannak és hogy először ide Palotára jönnek. Az te Nagyságod jóakarátját örökké meg akarjuk szolgálni. Porlohan urunk is ír egy német levelet az mi kapitányunknak, kibe azt írja,

¹ Czim: Spectabili ac Magnifico domino, domino Andreae Teuffl libero Baroni a Gundersdorf, Consiliario Sacr. Caes. Majestatis, Supremo Capitaneo Jauriensi, domino al patrono semper observandissimo.

hogy három óra való pénzt és három óra való posztót rendeltek ide és ha azt jó kedvvel nem akarjuk venni, tehát egy diákját beküldi, ki megmustráljon bennünket és Pápára vagy Veszprémbe küldjünk érte és ott adja meg. Azért Úristen, most látjuk, hogy minálunknál szegényeknél nem volt ő felségének elvetettebb szolgáló népe, mint mi vagyunk. Egyéb végbelieknek minden évre megfizetett ő felsége mind Léva, Korpona fele, kanizsaiaknak igen kevéssel tartoznak, soha nincs közülök oly ember az ki azt említse, hogy az palotaiaknak huszonhét hónapig nem fizettek volna egy végben, mint most. Azért (ha) Nagyságodnak Istene, lelke vagyon, gondolja meg te Nagyságod az mi nyomorult voltunkat, ha méltó-e minekünk az mi hosszú ideig való várásunkért, hogy három hónapért adjanak! Mind az mi eleink is és mind magunk is az vár szállásakor és az utótól fogva sok vérünk hullásával és sok atyánkfiúinak halálukkal szolgáltunk. És most immár ennyi hűséges szolgálatunk után sirva, jajgatva kezünk öszvekulcsolván feleségestől-gyermekestől ki kell belőle mennünk az nagy éhség és nyomorúság miá és örökké való bujdosóvá kell lennünk. Ha őfelsége akasztófátul vagy rabságtól váltott volna mind ki bennünket is, mégis kegyelmes fejedelemnek kellene hozzánk lenni; mert az rabnak is mindennapi eledele megadatik, mi pedig szabad emberek lévén feleségestől-gyermekestül éhelhalunk meg. Azért im ugyan most ki akarunk menni belőle. De mégis meggondolván az tisztességet, Nagyságodat utolsó levelünkkel meg akarjuk találni, hogy Nagyságod népet küldjön az várba; ne legyünk mi oka az háznak veszedelmének; mert az mi hitünkre esküszünk az egy Istennek, hogy tovább benne meg nem akarunk maradni ilyen nagy fizetlenségben.

Azért adjuk Nagyságodnak tudtára, hogy legyen gondja Nagyságodnak az őfelsége házára. Ennekutánna, ha őfelsége bennünket kerget és ölet, szabad legyen vele. Legyünk mi például egész Magyarországnak, hogy az mi jámbor hűséges szolgálatunknak jutalma s érdeme ő felségétől az legyen! Tudjuk és hiszszük: az egy Isten ha mi nyomorúságot ő felsége rajtunk cselekszik is, hogy az Úristen ő felségének el nem engedi, hanem az mi rajtunk leiendő nyomorúságért ő felségét is úgy

megveri mind testében-lelkében és minden dolgaiban szerencsétlenné teszi, hogy minden fejedelmek között ő felsége is például leszen, ha mi nyomorúság mi rajtunk esik ő felségétül. Im az cseszniekieknek is tizenhat óra tólták fizetéseket, mi pedig ez világ szerint igen alávalók vagyunk, hogy három hó-pénzt és három hó posztót akarnak adni és egy darab papirost az többi fizetésről. Bátor mi az végben való lakást elhagyjuk, hanem avval az darab papirossal esztendő által Bécsben az kamarán kolduljunk! Ha most meg nem adják, hogy adják ennek-utánna meg? Vagy mivel éljünk ennekutánna, ha csak adósságunkal is sokan tiz óra való fizetésünkkel meg nem érnék? Azért mi ezen megesküdtünk az egy Istennek, hogy mi az három hó pénzt és az három hó posztót fel nem akarjuk venni, hanem inkább akarunk a nélkül kimenni belőle. Te Nagyságodtúl hamarságos választot várunk; mert ha Nagyságod hamar választot nem küld, hamar való nap oly dolgot hall Nagyságod, hogy ki még itt az végben nem történt. Kinek mi oka ne legyünk, azért adjuk Nagyságodnak tudtára. Isten tartsa meg Nagyságodat jó egészségben. Datum ex Palota 19. Juni, Anno Domini 1575.

Te Nagyságodnak alázatos szolgálai lovag és gyalog Palotán lakozók

Kivül: Spectabili et magnifico domino etc. Andreae Teuffl libero baroni etc.

Pálffy Tamásnak és a palotai vitézeknek kiáltó szava ezúttal is siket fülre talált. Hathavi fizetéssel akarták az eladósdott és kiéhezett katonákat kielégíteni. Hathavi zsold huszonhéthavi helyett! Ez a hír még a legtürelmesebb katonát is felbőszítette. Teuffel András győri generális rögtön (hogy a palotaiak levelét vette) írt Károly főherczegnek s felküldte neki Pálffy Tamásnak és a palotai vitézeknek magyar levelét. A mustramester és a commissariusok — írja Teuffel — holnap mennek Győrből Pápára. Azonban a hathavi fizetéssel nem sokra mennek. Én minden kitelhető módon igyekezni fogok a palotaiakat néhány napi türelemre bírni. Addig sietve gondoskodjék

a kamara pénzről, nehogy Palotán valami veszedelem történjék.¹

Erre a sürgős fölterjesztésre az udvari kamara azt írta, hogy nincs pénz s így nem is fizetheti a palotaiakat. Biztatni kell őket, hogy nemsokára fizetést kapnak.²

Ezenközben megérkeztek a mustra- és a fizetőmesterek Palotára. Mikor az őrség megtudta, hogy csak háromhavi zsoldot kap pénzben és háromhavit silány posztóban, fölzendült s nagy zavargást csapott. Pálffy Tamás július hó 1-én értesíti erről Károly főherceget. A katonák közül — írja — immár senki sem akar Palotán maradni. A hathavi fizetést egyikük sem akarja fölvenni. Seregestől távoznak a várból. *Alig maradt itt harminczkét gyalog és hat nemes huszár! A vár egészen üres! Mihez fogják ennyi katonával? És ez most történik, mikor mindenfelől harczyi lárma hallik; mikor mindenki a háború miatt remeg! Senki nem mer Palotára jönni! A mim volt, mint szétosztottam már a katonák között. Legalább egyhavi zsoldot küldessen fölséged, hogy új katonákat toborozzak.*³

Pálffy Tamás két nappal később a győri generálisnak is írt. «A fizetelenségnek miatta — írja — az itt való szolgáló népek mind elmennek. Azért bizonynyal írhatom nagyságodnak, hogy mind lovag gyalog *annyi elment bennök, hogy majd csak az kapuk felvonására és vártálásra sem vagyunk elegenden.* Most is mindennap szöktön szöknek. És valaki innen elmegyen mind lovag s gyalog, Veszprémbe mind megfogadják őket. Mivelhogy ott bizonyos fizetés vagyon, igen reá sietnek! Itt pedig az nagy fizetelenségen nem örömet maradnak. Azért te jól tudja Nagyságod azt, hogy valamely szolgáló ember egyik végből az másikba menne, hogy meg nem fogadnák, ha az kapitánytól levele nem volna. Azért itt bizony avval semmit nem gondolnak, hanem valamelyik innen oda megyen, mind megfogadják. Ha kedig az itt való régi megszokott szolgáló ember

¹ Köz. pénz. ltr. Hung. 1575. júni 21. Győr.

² U. o. «Die Hofkammer hab diese Zeit kein Mühl ihnen mit einem mehrern zuhelfen». Az udvari kamara azt is megjegyzi, hogy Pálffy Tamás a falvainak jövedelmét léhen alakjában a katonáinak adta!

³ U. o. 14,366. f. 1575. júli 1. Palota.

innen eltávozik, hitemre újat nehezen talál ide ember. Parancsoljon te Nagyságod az veszprémieknek . . . hogy helyt ne adnának nekik. Írna Nagyságod herczeg Károlynak, hogy küldne fizetést. . . Soha az hat hópénzt fel nem vették volna az itt való szolgáló népek, ha én az adósságot oda nem hajtottam volna. Most immár annyiban jutottam, hogy csak egy pénzem nincs, kivel mind lovast, gyalogot fogadnék a helyiben, kik elmennek . . . Im az török pedig erősen készül mindenfelől. Az fejevári bégnek az bátyját, az mohácsi béget mindennap várják ide fel. Szekereket, koczikat erősen visznek mindenfelől oda be Fejevára . . . Jól értik minden erőtlen voltunkat, hogy kiment az szolgáló nép belőle. . . Mi kezdünk az elsők lenni . . . Az egyik bástyára is kevesen vagyunk!»¹

Teuffel generális még július hó 7-én megírta Károly főherczegnek Pálffy Tamás segélykiáltását. Fizetést azonban ő sem tudott kieszközölni. Ha csak Palota egymaga szorult volna támogatásra, tán sikerült volna a zúgolódó katonaság kielégítése. Azonban az ország minden várának a népe fizetésért kiáltott. A vitézlő rend követei egymásután jöttek Bécsbe s még Zrinyi György országos főkapitány is ott sürgette minden eredmény nélkül a végek fizetését.

A palotai őrség helyzetének javulásáról tehát egyelőre szó sem lehetett. Teuffel levélének sem lett eredménye. A kamara fizetés helyett még kellemetlenségekkel is szolgált Pálffynak. Említők, hogy Pálffy a vártartomány falvainak jövedelméből táplálta a katonáit. Az udvari kamara nem elégedett meg Pálffy léhenkimutatásaival, hanem számadást és a bevétel felének beszolgáltatását követelte.² Szerencséjére a király fölmentette őt a számadás kötelezettsége alól. Máskülönb a kamara lehetetlenné tette volna részére a további szolgálatot.

Mivel a palotai tarthatatlan állapotok a következő hónapokban sem változtak, Pálffy Tamás elhatározta, hogy újra

¹ U. o. 1575. júli 3. Palota.

² U. o. 1575. júli 23. Die hungarische Kammer solle von Th. Pálffy seiner Verwaltung des Schloss Palota vom ersten Jahr Reitung aufnehmen, und den halben Theil der Einkommen von ihm abfordern. (Lásd ugyanerről *Hadi utr. Exped.* 1575. júli.)

Bécsbe megy. November hó 24-én tehát szabadságot kért a Bécsbe való utazásra. Mivel ezúttal sem sikerült neki semmit sem kivinnie, december hó hatodikán beadta a lemondását.¹ A király azonban nem fogadta el a lemondását. Szép ígéretekkel és üres zsebbel tehát megint Palotára jött.

A törökök jól tudván, hogy mily kevés katona van Palotán, elhatározták, hogy megszállják a várat. Pálffy junius hó 12-én értesíti a haditanácsot a törökök e nemű szándékáról.² Mivel ezt a hírt a Budáról jött Ambrus diák is megerősítette, Pálffy sürgős parancsot kapott, hogy kétszáz drabantot fogadjon. A király e mellett meghagyta neki, hogy éber szemmel vigyázzon, mert a budai basa parancsot kapott Palota és Veszprém ostromára.³

Úgy látszik, hogy Pálffy nem ijedt meg a támadás híréből. A nyáron át künt járt a vitézeivel s hol egymaga, hol meg a szomszéd kapitányokkal egyesülten nagy károkat okozott a törököknek. Musztafa budai basa írja például 1576 aug. 18-án, hogy a palotaiak és a veszprémiek «*az fejérvári csordát mindenestül elragadták*». Ugyanő aug. 24-én jelenti Bécsbe, hogy a palotaiak a veszprémiek stb. «*Fejérvár mellett leseket hánytának; délkor száguldót bocsátának, kik az maradék barmot elragadták s a mieinket lesre vitték. Egynéhány iszpahiát és sok jó bezliát kit levágtak, kit elvittek*».⁴

Musztafa basának ezen évben költ levelei telve vannak az ilyesféle panasszal.

S a palotai vitézek lesvetései, portyázásai és száguldásai mindenütt ott szerepelnek. Bizonyos dolog tehát, hogy a palotai őrség is karddal kereste a kenyerét. Másképpen nem is igen juthatott pénzhez; mert a rendes zsoldfizetés ez időben csak pusztá álom volt. Pálffy még a vár javítására sem tudott pénzt szerezni. S mivelhogy nem tudta nézni a vár romlását, azt az

¹ *Hadi ltr.* Exped. 1575. decz. 6.

² U. o. 1576. juni 12. Zeitung von Pálffy von dem Türgen Vorhaben.

³ *Cs. és k. áll. ltr.* Turcica 1576. juni 12. A hivatalos kimutatás szerint a törökök már május 13-án Palota ellen indultak. Azonban csak 30 lovat és 10 katonát tudtak magukkal vinni. (U. o. Verzeichnuss, 1576.)

⁴ U. o. Buda, 1576. aug. 24.

ajánlatot tette a kamarának, fizesse meg neki 2300 frt-nyi lévai hátralékát és a katonáinak kiosztott 2579 frt-nyi léhen pénzt s ez esetben kötelezi magát, hogy ezer forintot fordít a sajátjából Palota kijavítására.

A király és a kamara elfogadta Pálffy ajánlatát, mire aztán Pálffy 1576. júni 19-én kiállította a kötelezvényt, hogy 1000 frt-ot beépít a várba.¹ Az építést meg is kezdte, de a hátraléka kifizetését hiába várta. Ez még halála után sem történt meg.

Pálffynak ez az ajánlata is mutatja, hogy pénz dolgában nem fukarkodott s hogy szívesen áldozott a közjónak. Ha kellett, a jó barátaiért is meghozott minden áldozatot. Az 1576. évben például börtönbe vetettek *Bosnyák András* dicatort, mert 28,000 frt-nyi számadásában 1532 frt hiányt fedeztek föl. Bár Bosnyák András köztisztviselőben álló, előkelő nemes ember volt² s bár jómagán kívül is mindenki ártatlannak mondotta őt, a börtönből nem bocsátották el. Erre Pálffy Tamás magára vállalta a hiány kifizetését s megengedte, hogy a fizetéséből 1000 frt-ot azonnal levonjanak.³ Ily módon szabadult meg a tömlőcből *«őfelsége hív szolgája Bosnyák András»*.

Az 1577. év Palotára semmi újat nem hozott. Egyrészt örökös fizetetlenység, másrészt folytonos harc közte tölt el ezen esztendő is. Ismeretes dolog, hogy a hódoltság korában mind a török, mind a magyar igen sok kastélyt épített. Néhány nap alatt fölállított palánkok voltak ezek. A beléjük vetett lovasoknak nemcsak a portyázó csatákat kellett föltartóztatniok; *legfőbb dolguk a kastély körül fekvő falvak adójának a megszerzése volt. Egy-egy új török kastély vagy huszárvár építése a mieinkre nézve egész csomó falu adójának az elvesztését jelentette.* Innét van aztán, hogy a végbeli kapitányok az eféle kastélyépítést minden erejükkel megakadályozni igyekeztek. Pálffy Tamásnak is többször nyílt alkalma a kastélyépítés meg-

¹ *Közp. pénz. ltr.* Hungr. Denkbuch, 400. köt. 2. lap. 1576. júni 18. és 19. Pálffy hátraléka ekkor 4763 frtra rúgott. Ebből azonban csak 1578. uli 2.-án kapott 1000 frt-ot — papiron! (U. o. 227. l.)

² Sógora volt a nagy Thúry Györgynek.

³ *Köz. pénz. ltr.* Hung. 1576 júni 23. Pálffy Tamás memorialója a kamarához.

akadályozására. Mikor például a törökök Kenesén akartak kastélyt állítani, ő és a szomszéd végbeliek akadályozták meg. Így történt ez 1577-ben is, mikor a törökök Kajáron akartak kastélyt építeni. Geszty Ferencz szerint Kajár egy német mérföldre feküdt a Balatontól. Régi erős temploma volt, körülötte temetővel.¹ A temetőhelyet magas és erős fal vette körül. Ez a templom és a temető szinte kinálkozott kastélynak. A törökök kaptak is az alkalmon s elkészítvén a palánkfát, Hidvégre hordatták, hogy onnét szekereken Kajárra vigyék s a kastélyt a bevett szokás szerint néhány nap alatt fölállítsák. Ha ez sikerült volna nekik, úgy a palotaiak és a veszprémiek csak erős katonai kísérettel juthattak volna Győrrre. Mivel a végbeli kapitányok jelentései alapján Ernő főherczeg és felismerte a nagy veszedelmet, elrendelé a kajári templom felrobbantását. E célból meghagyta a győri generálisnak, hogy Pálffy Tamást más jeles végbeli tisztekkel egyetemben azonnal Győrrre hívassa s velük a teendőket megbeszélje.² Ez meg is történt. A minek aztán az lett az eredménye, hogy Pálffy és a megbizott kapitányok megakadályozták a kajári kastély építését. Mondanunk sem kell, hogy Pálffy felhasználta ezt az alkalmat arra, hogy a nyáron át való portyázással magának rabokat és török lovakat, a katonáinak meg télire valót szerezzen. A budai basa panaszkodik is e miatt eleget. Az 1577. év aug. hó 28-án például Rudolf királynak írja, hogy a magyar kapitányok nyíltan hirdetik: *nincsen frigy!* «Kinek — írja Musztafa basa — im láttatja is vagyon; mert az tataiak, komáromiak, ujbáriak, győriek, bős-pörémiek, pápaiak, *palotaiak*, egriek, ónodiak, kállaiak semmiképpen az várak alá való száguldástól, ragadozástul, utállástól meg nem szűnnek.»³

Bár a palotai őrség mindent megtett, hogy a körülfekvő török végházakban minél több kárt okozzon; bár maga Pálffy a saját költséggel is azon volt, hogy régi s eltávozott jó vité-

¹ Cs. és kir. áll. ltr. Turcica, Veszprém 1577. május 17-én Geszty Ferencz levele.

² U. o. Ernő főherczeg Teuffel generalishoz 1577. ápril 18-án.

³ U. o.

zeit visszacsalogassa és a meglévőket megtartsa: fizetést alig tudott a kamaráktól kierőszakolni. Ilyen módon igazán minden crejét és befolyását érvényesítenie kellett, hogy legalább ki próbált vitézeit Palotán tarthassa. Ez csak részben sikerült neki. Nemcsak a magyar, de még a német katonák is megunták a folytonos nélkülözést, s a kiket közülök valami szorosabb kötelék nem fűzte Pálffy Tamás uramhoz, azok bizony búcsút mondtak Palotának. Csak például említjük, hogy a hivatalos kimutatások szerint 1577-ben háromszáz német gyalogosnak kellett volna Palotán lenni. A valóságban azonban csak százhuszan voltak ott.¹ Pedig hát a német katonáknak sokkal jobb sorsuk volt, mint a magyaroknak; mert ha egyebet nem, hát profuntot, azaz élelét mégis kaptak. A magyar katonának pedig ez sem járt, s hozzá még fizetést is ritkábban kapott, mint a német. Panaszkodni azonban azért ők is versenyt panaszkodtak a magyarokkal. Az 1577. év márczius havában például azt írják a palotai németek a győri generálisnak, hogy *csak vizet és száraz kenyeret kapnak. Hús és bor nincsen Palotán!* Ha száraz kenyérük sem volna, mindnyájan éhenhalhatnának. Éhség és gond között kell vártát állaniok s örködniök, mintha csak rabok volnának s büntetésből kéne nekik ezt mivelniök. *De a német földön még a raboknak is jobb dolguk van, mint nekik Palotán!* Nem törődik velök senki. Teljesen megfélemedtek róluk. A napokban is 15 magyar és cseh katona szökött el ismét. Márczius hó 24-én három pribék is jött Palotára s azt mondják, még kettő jön. Rossz jel ez! Isten tudja mi lesz velünk Palotán.²

A győri generális ezúttal is megsürgette a palotaiak fizetését, azonban fáradozásának ezúttal sem volt sikere.

Az 1578. év elején azonban a haditanács megsürgette a végbeliek fizetését. Ez alkalommal a nevezett tanács azt is elhatározta, hogy Palotát, Vásont, Szigligetet és Keszthelyt jobb

¹ Köz. pénz ltr. Hung. Teuffel győri generális jelentése 1577. márcz. 31.

² U. o. Palota, 1577. márczius 27. Thomas Pracker palotai szakaszvezető (führer) levele a győri generálishoz.

karba helyezteti.¹ Ezt a józan határozatot azonban nem lehetett végrehajtani; mert nem volt rá pénz. A király ez év elején egymásután négy ízben redelte el a palotai őrség fizetését, de mindössze annyi történt, hogy az udvari kamara október hónapban két bál hitelbe kapott posztót küldetett a palotaiak fizetésére.²

Valóságos csoda, hogy ilyen viszonyok között Pálffy még sem vesztette el a kedvét! Pedig ez időben sokat betegeskedett. S mégis mindig azon volt, hogy áldozatkészségével és vitéz példájával lelket adjon csüggedő katonáiba. Úgy látszik a katonáival nem is tudatta, hogy ő maga folytonos tollharcot folytat a kormányzésekkel s hogy újabb lemondásával is hatni igyekszik azokra.³ S mintha mi sem történt volna a katonáival együtt portyázgat, kópját tör, száguldoz s mindent megtesz, hogy az övéinek vitézi neve és híre a török előtt nagy legyen. Mi sem jellemzi jobban a palotaiakat, mint azok a megjegyzések, amiket a budai basák leveleiben találunk róluk. Kara Oveysz budai basa írja például 1579. nov. 27-én Bécsbe, hogy a fejevári bég határigazításra ment a hadával egy puszta helyre. Természetesen a palotai vitézek is azonnal kint termettek Pálffy urammal egyetemben. Mikor a két fél meglátta egymást, a palotaiak «szózatot» bocsátottak a török sereghez. «*Immár ha ennyire jöttünk — mondák a palotaiak — törjünk egy-egy fát, mi is az régi szokás szerint egy keveset mulatnánk*».

És megkezdődött a kópjatörés. «Ha ki nem möntünk volna (t. i. a viadalra) — írja a basa — ugyan tudjuk mi következett volna belőle. Mi az mi dolgunkban jártunk; ők (t. i. a palotaiak) hívtak ki. Ha ki nem möntünk volna, rókát és egyéb rutságot mieltek volna rajtunk. Kimenésünkért megént vádolton vádolnak. . . . Ha ki nem mönnek, rút hírt s nevet adnak reájok, kit az vitézők micsoda szívvel, türhessenek el, meggon-dolhatja Fölséged!»⁴

¹ U. o. Reg. 1578. márcz. Berathschlagung.

² U. o. 1578. okt. Passbrief. Ezt a posztót egy havi fizetés helyett kapták a palotaiak. (Hungr. Denkbuch 400. köt. 302. lap. 1578. okt. 27.)

³ *Hadi ltr.* Reg. 1579. ápril 7., május 5. és 20.

⁴ *Cs. és kir. áll. ltr.* Turcica.

Mint folyt le ez a tömeges kópjatörés, nem tudjuk. A haditanács ugyan jelentést kért Pálffytól, de ez a jelentés nincs meg.¹ Valószínű, hogy Pálffy emiatt megdorgálták, mert hiszen nov. 15-én ez ügyben Bécsbe idézik őt.²

Pálffy ez alkalommal a saját hátralékos zsoldját s a katonái fizetését is megsürgette. A kamara azonban azt felelte neki, hogy semmit sem adhat . . . (se nihil posse praestare!)³ S mivel a katonái részére is csak előleg (lehen) küldését helyezték kilátásba, Pálffy vissza sem ment Palotára. A győri generális november hó 10-én azt írja Ernő főhercegnek, hogy Pálffyra már a harmadik parancsot küldötte, de még sem ment Palotára. Pedig a Palotára rendelt léhent ő nélküle nem lehet kiosztani. Aztán nincsenek is emberei, a kikkel a léhent oda küldhetnének. Az előbb ott volt emberei ugyanis a palotai őrségtől sok szegyet és gyalázatot vallottak! Fölséged hagyja meg Pálffynak, hogy azonnal Palotára menjen.⁴

Úgy látszik, hogy Pálffy akkor már véglegesen elhatározta magában, hogy megválí a palotai kapitányságtól.⁵ Sokat betegeskedett s a rendkívül terhes tisztsége miatt nem gondolhatta kellően az egészségét. Pedig a király ez évben meg is jutalmazta őt. Hogy nagyobb kedvet szerezzen neki a szolgálatra, érdemei fejében a meghalt Varsányi Gergely jószágait adományozta neki Hagymáskéren, Szentgyörgyön, Küngyösön, Pusztabalán és Rostáson.⁶ Ugyan ez évben Pálffy arra kérte Ernő főherceget, hogy adományozza neki Káloz falut. Ez a színmagyar falu valamikor Szigetvárhoz tartozott. Sziget eleste után a török

¹ *Hadi ltv.* Reg. 1579. okt. 27. An Palffy, um Bericht des gehaltenen Copeybrechens zu Palota mit den Türken.

² U. o. Es wirdet hieher erfordert etc.

³ *Köz. pénz. ltr.* Hung. Pálffy Tamás Pozsonyból Guth udv. kamarai tanácsoshoz 1578. nov. 12.

⁴ U. o. Teuffel András Ernő főherceghez 1578. nov. 10. Győről.

⁵ A győri generális 1579 okt. 9-én azt ajánlta öfelségének, hogy mikor Pálffy megválí a palotai kapitányságtól, három falu adományozásával jutalmazza az érdemeit. (Teuffel jelentése a haditanácshoz.)

⁶ U. o. és a *Liber Regius*ban 1579. szept. 11. Prága: donatio bonorum per defectum seminis quondam Gregorii Varsányi egregio Thomae Palffy.

kezére esett. Azonban ő (Pálffy) sok vesződéssel és a katonái nagy veszedelmével visszahódította a töröktől s ott kuriát és gazdaságot teremtett magának. Káloz falu — írja Pálffy — Tolna mellett fekszik.¹

A magyar kamara Pálffy kérésének teljesítését ajánlotta. Buzgó hazafi ő — írja a kamara Ernő főherczegnek — s hiszszük, hogy hív szolgálatait felséged eléggé ismeri.² Habár valamivel később, de azért Pálffynak ezt a kérését is teljesítette a király, a mennyiben nemcsak Kálozt, de Hagymáskér falut is neki adományozta.³

Úgy látszik, hogy Pálffyt mindezen adományok sem tudták visszatartani a lemondástól. Az 1580. évben már az utódját is kiszemelték Gyulaffy Györgyben.⁴ A haditanács és őfelsége azonban még mindig azon vesződtek, hogy Pálffyt maradásra bírják. Ez egy időre sikerült is nekik. Azonban a fizetésre vonatkozó ígéreteket a kincstár ezuttal sem teljesítette. Pálffy hiába sürgette évek óta felgyülemlett zsoldhátrálékát, ígéreteken kívül egyebet nem kapott. Az 1580. év nyarán benyújtott folyamodására is azt felelte Ernő főherczeg, hogy méltányos ugyan a kérése, de teljesíteni nem tudja.⁵ Valamivel később Pálffy azt kérte, hogy követelését Nyitramegye rováspénzéből fizessék meg. A felelet erre az volt, hogy ott most nincs pénz!⁶

Ha maga a kapitány sem tudott a fizetéséhez jutni, gon-

¹ U. o. Pálffy folyamodása Ernő főherczeghez 1579 május havában kelet nélkül. Pálffy e folyamodásában eddigi hű szolgálatát is megemlíti, írván a többi közt, hogy 25 év óta «summa fide et dexteritate animi, quod de me testari possunt milites circum adiacentes in confiniiis.» Káloz falu összeírása is ide van csatolva. A lakók mind magyarok, a bíró Kis Gergely.

² U. o. 1579 június 4.

³ U. o. 1581 ápril 14. Rudolf donatioja Pálffy Tamás részére.

⁴ *Hadi ltr.* Reg. 1580 szept. 16.

⁵ U. o. 1580 juli 5-én iratja Ernő főherczeg Pálffy folyamodására: «Seren. Archidux aequissime judicat, ut domino supplicanti summa haec in paratis exsolvatur, cum vero id hoc tempore fieri nequeat, Sua Serenitas solutionem talem ex dicarum vel tricesimarum proventibus quamprimum deputabit.

⁶ U. o. aug. 5. és 9.

dolhatjuk, hogy a szegény katonáknak még kevésbé sikerült ez. Az 1580. évben is régi fizetésük helyett csak egy kevés léhenpénzt vittek Palotára s a győri generálisnak és a mustramestereknek ugyancsak sokat kellett vesződniök, míg a palotai örseget rábirhatták, hogy a léhent fizetés helyett elfogadják.

Ezekhez a bajokhoz még mások is járultak. Tűz ütött ki Palotán és elhamvasztotta a faépítményeket. Pálffy-nak még az adománylevelei és a számadásai is mind elégtek. E csapáshoz járult még, hogy a betegsége is mindjobban elővette őt.

Nem akarván Palotát ilyen állapotban otthagyni, nagy buzgósággal fogott a helyreállításához. A kincstár erre a célra csak 500 frt-ot s némi épületanyagot adott¹ s így ezuttal is a magáéból kellett áldoznia. Még az 1580. év telén is erősen dolgozott Palota vára helyreállításán. Súlyosbodó nyavalyája miatt azonban kénytelen volt szabadságot kérni s gyógyulását keresnie.²

Az 1581. évben megint Palotán találjuk őt. Január havában azonban ismét három heti szabadságot kapott egészsége helyreállítására.³ Megint visszatért ugyan Palotára, de az egészsége ezután sem javult. Betegen vitte tovább a vár kormányzását. Még ilyen állapotban is használható jelentéseket küldött a győri generálisnak és a haditanácsnak a törökök mozgalmairól.⁴ Közben a királyhoz is folyamodik s kéri elégett adománylevelei megújítását.⁵ Majd meg azt kéri, hogy nagyobb tisztséget adjanak neki. Augusztus hó 3-án Bucsán falu tizedét kapja meg.⁶

Úgy látszik, hogy a kormányzsékek ekkor már sejtették, hogy Pálffy nem marad tovább Palotán; mert hiszen alkalmas utódot kerestek Palota várába. A beérkezett folyamodásokat a haditanács augusztus havában a győri generálisnak küldte alá s tőle

¹ U. o. 1580 júli 27.

² *Hadi ltr.* Reg. 1580 nov. 25.

³ U. o. 1581. január 24: «Pálffy werden noch drei Wochen zu Erholung seines Gesunds bewilligt.»

⁴ U. o. aug. 8. és aug. 14.

⁵ *Köz. pénz. ltr.* Familienakten, 1581 juni 5.

⁶ U. o. Lakachy falú tizedét kérte, de Bucsánt kapta helyette 1581 aug. 3-án. Lásd erről Orsz. ltr. *Benignae Resolutiones*, 1581 júli és aug. 4. kelt végzéseket.

kért véleményt, ki lesz a legalkalmasabb a palotai kapitányságra? ¹ Augusztus hó 19-én aztán a haditanács azt ajánlotta öfelségének, hogy Pálffy Jánost nevezze ki palotai kapitánynak.²

Mig ezek történtek, Pálffy Tamás egyre jobban elnehezedett. Érezvén a vég közeledését, sógorát: Nyáry Istvánt hívatta magához s neki adá át a követeléseiről szóló hivatalos kimutatásokat. Aztán 1581 augusztus hó 20-án, alig negyvennyolcz éves korában meghalt. Korának egyik legvitézebb kapitánya s legjobb lovasa hunyt el benne. Úgylátszik, hogy a bazini templomban helyezték örök nyugalomra. Legalább a templom falában márványtábla hirdeti, hogy itt nyugszik a magyaroknak kitünő vezére: Pálffy Tamás. Palota vára a tanuja — mondja a felirat — mily sokszor mért csapást az ellenségre. Ifjúságától haláláig a hazájának szolgált. Sok magyart kiszabadított a török rabságból: soknak volt az üdvére. Tetteinek dicsősége örökké élni fog . . .

Pálffy Tamás gyermektelenül halt meg. Csak a felesége: Nyáry Sára élte őt túl. Alig hogy a hős a szemét behunyta, az udvar már intézkedett, hogy a Palota várához tartozó s Pálffytól birt falvakat a kincstár számára lefoglalják.³ Nyáry István és az özvegy folyamodására azonban a király megengedte, hogy a palotai falvak Szent Mihály napjáig még az özvegy kezén maradjanak. Nyáry Sára tehát két hónapig még élvezhette a palotai javakat, de ennek fejében köteles volt a palotai őrség egy részét fizetni.⁴

Nyáry Sára a Hofbuchhalterei hivatalos kimutatása szerint 7111 frt-ot követelt a kincstáron. Ennyi volt ugyanis boldogult urának a zsoldhátraléka. Ez az adósság azonban adósság maradt. Még 1586-ban is csak tárgyal a kincstár ez ügyben, de fizetni nem fizet, pedig a hős Pálffy Miklós is közbelép boldo-

¹ *Hadi Utr.* Reg. 1581 aug. 2—14-ig.

² U. o. Intervention an die Kays. Majest. für Palffy Janusch die Hauptmanschaft Palota betreff.

³ U. o. 1581 szept. 1.

⁴ U. o. Familienakten, 1581 szept. 20. Ernő főherczeg rendelete Ormándy Péter palotai vicekapitányhoz.

gult fivére hagyatékának ügyében.¹ Ez sem sokat használt. A bérben birt palotai javakat s az adományképen nyert birtokokat visszavették az özvegytől, de a férje zsoldjának a kifizetését évről-évre halasztgatták.² Pálffy Tamás már nem élt, tehát az érdemei is felejtve voltak. Abban a pénztelen időben legtöbb küzdő vitézünknek közös sorsa volt ez.

TAKÁTS SÁNDOR.

¹ U. o. 1586 márcz. 13. Hofbuchhalterei übergibt Thomasen Palflys Auszug. — Továbbá u. o. 1586 decz. 1. Auf Herrn Niklasen Palffy Anbringen weill. seines Brudern Herrn Palffy Thomasen etc.

² U. o. Hungr. Denkbuch 401. köt. 344. lap. 1582 január 22. Rendelet Ormándy Péter palotai vicekapitányhoz, hogy Kajárt, Rostást, Kálozt és Hagymáskért, miket Pálffy Tamás *ad beneplacitum* kapott, Pálffy özvegyétől foglalja vissza. Csak az 1587 és az 1588. évben fizettek az özvegynek boldogult férje tartozásából kisebb-nagyobb összegeket. Az 1588 év márczius havában a 7115 frt. követelésből már 6475 frt-ot megfizettek (Österr. Denkbuch 149. köt. 1588 febr. 16. és márcz. 26.)